

se ova knjiga ne ograničava samo na period 1980–1990, te razmatra pitanje identiteta ne samo Bošnjaka nego općenito u Bosni i Hercegovini, vjerujemo da će biti

od koristi i običnim čitaocima, a ne samo stručnjacima koji se bave ovim pitanjima ■

Nedžad Novalić

Shaykh Shihabuddin Suhrawardi al-Maqtul, *Orijentalna mudrost. Teozofija svjetlosti, s arapskog preveo prof. dr. Rešid Hafizović, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2011.*

“To je veoma značajno i plemenito djelo; ali to je i skrivena riznica, smotani tajanstveni svitak. Do nje se dolazi stazama samo za nju pridržanim. Malobrojni su oni koji hode tim stazama ili koji ih uopće poznaju. Za većinu učenjaka koji su došli poslije njega nije lahko slijediti te duhovne staze koje vode do ove knjige ili do odgovaranja njenih simbola (...) Dugo vremena ljubomorno smo čuvali tajanstva ove knjige, ne otkrivši ih nikome. Krili smo ih i nismo ih velikodušno dijelili. Nije to bilo iz puke škrtosti, nego zbog teškog stila, prefinjenosti sadržinskih dubina i potraga za njima, koliko i zbog neznatnog broja istinski slobodnih, sposobnih i obrazovanih učenika spremnih da se prepuste

izučavanju ove knjige (...) S ovom knjigom treba početi tek kada se prođu svi spoznajni putovi i potpuno učenje jednostavne filozofije i uobičajenih nauka, jer je ova knjiga sukus mudrosti i suština znanja, riznica čudesa i popis zadivljujućih stvari (...) U svom tumačenju nastojat ću definirati zbilju, posvjedočiti istinu, upisati dokaz i olakšati put duhovnim putnicima do palače svetosti i prisutnosti Prijatelja – onima koji istrajavaju u dosezanju božanske Prisutnosti, koji hrle zvjezdanim konstelacijama, s nadom da će primiti izdašnu naknadu i divnu nagradu – besmrtnost i vječni život.” (str. 12–14) Ovim riječima Šemsuddin Šahrazuri, učenik šejha Suhravardija i autentični

tumač njegovih djela, opisuje knjigu svoga učitelja u Uvodniku *Teozofije svjetlosti*, kojim je pojasnio temeljne ideje o *išraqi raspravama*.

Knjiga *Hikma al-išrāq* spada među četiri velika didaktička i doktrinarna Suhravardijeva djela pisana na arapskom jeziku. Na klasičan način koncipirana je kao niz rasprava, koje su podijeljene u dva dijela: prvi koji ima tri rasprave o pravilima mišljenja (23–123) i drugi dio raspoređen u pet rasprava o načelima teozofija svjetlosti (127–252). Raspravama prethodi već spomenuti *Šahrastarijev Uvodnik u Teozofiju svjetlosti* (5–14) i *Uvodnik* samog autora (15–21). Svoja razmatranja autor je zapečatio duhovnom oporukom (254–255), koju je ostavio svima onima koji imaju namjeru da pristupe tajanstvima njegova izlaganja. Slijedi *Pogovor* Rešida Hafizovića na bosanskom i engleskom jeziku (257–307) u kojem su izneseni biografski i bibliografski podaci s kratkim osvrtom na njegov ovozemaljski život u potrazi za Istinom.

Mudrac, filozof i sufija Šihabuddin Jahja ibn Habbaš ibn Amirek el-Suhravardi – *Šejh el-išrāq – učitelj iluminacije*, ostao je stoljećima gotovo nepoznat na Zapadu, budući da njegova djela nisu bila poput nekih drugih filozofa, prevedena na latinski jezik

u srednjem vijeku. Tek nedavno evropski znanstvenici – među kojima je i Henry Corben – počeli su prevoditi i tumačiti Suhravardijeva djela. Iako je kratko živio, Suhravardi je na arapskom i perzijskom jeziku napisao oko pedeset djela, koja su većinom sačuvana. Ova djela predstavljaju veliku književnu vrijednost, jer su pisana s vrlo suptilnim nijansiranjem u stilu, posebno djela na perzijskom jeziku, koja se smatraju krajnjim dometima umjetničke proze, pa su se kasnije često koristila kao ilustrativni primjeri narativne i filozofske proze.

Mnogi istraživači i interpretatori smatraju da je Suhravardi sintetizirao *al-hikma al-ladūniyye* (*Božanska mudrost*) i *al-hikma al-atīqa* (*drevna mudrost*), čime se naglašava da je mudrost univerzalna i vječna (*philosophia perennis et universalis*) i da je kao takva postojala u različitim formama kod Indijaca, Iranaca, Babilonaca, Egipćana i Grka, sve do Aristotela. Stoga ne čudi da je *išraqi* teozofija rizičnica mudrosti i filozofije u kojoj se zrcali mudrost Zaratustre i Platona, promišljanja Halladža i El-Gazalija, filozofija Ibn Sināa i islamska gnoza Ibn Arebija. Ta mudrost iskazana je jednim vrlo kompleksnim i suptilnim jezikom koji prožimaju islamski simboli, ali i simboli zoroastrizma,

pitagorejstva, platonizma i hermeticizma. Zsigurno će pažljivi čitalac uočiti da postoje i više-struke relacije između *išraqa* i Ibn Arebijeve metafizike bitka, budući da u duhovnom univerzumu svi uzajamno komuniciraju na razini gnoze i nalaze se u žarišnoj tački svjetlosnog diska *Malakuta*.

Suhravardi se u svojim razmatranjima dotiče svih bitnih stvari vezanih za čovjeka i njegovo bivstvovanje u univerzumu. On daje primat esenciji stvari, dok egzistencija ima sporednu ulogu, ulogu akcidencije koja se pridaje esenciji. Između ostalog, raspravlja i o značenju svjetlosti i njenim različitim gradacijama, o ontologiji koja se zasniva na simbolizmu svjetlosti, o hijerarhiji meleka (angeologiji), o fizici i psihologiji, kao i o pitanjima eshatologije i duhovnog sjedinjenja.

Prema njegovu naučavanju, sve stvari rasvjetljavaju se pomoću svjetla pa tako mogu biti i definirane posredstvom svjetlosti. Čisto svjetlo koje Suhravardi naziva *Svetlost svjetlosti (Nūr al-anvār)* jeste Božanska esencija, čija je svjetlost zbog svog intenziteta zasljepljujuća. Najviša svjetlost izvor je svih egzistencija, jer univerzum sa svim aspektima svoje realnosti predstavlja različite stupnjeve svjetlosti i tmine.

I Suhravardijeva fizika zasniva

se na svjetlosti: sva tijela različiti su stepeni svjetlosti i sjena, a izučavanje fizike znači izučavanje svjetlosti čiji je intenzitet smanjen i ublažen posredstvom sjena materijalnog svijeta. To znači da se fizika u svojoj osnovi zasniva na izučavanju tijela kao prevlaka između različitih stupnjeva svjetlosti koja se reflektira i prenosi u različitim stepenima. Ovim je potvrdio da je spoznao Vrhovnu Supstancu, što je za Suhravardija bila supstanca suštinske spoznaje, a za obični svijet zagonetka do otkrića u XX st. Njegovu teoriju samo potvrđuju otkrića fizičara o nedvosmislenoj kvantnoj prirodi procesa u mikrosvijetu, tj. da se svjetlost sastoji od fotona, definiranih kao kvanti energije, koji se kreću brzinom svjetlosti, odnosno kao kvant elektromagnetnog zračenja. U tom slučaju, fotoni nam služe kao prijenosnici informacija iz bio-polja, a fotoefekti ne ovise o intenzitetu već o valnoj dužini svjetlosti.

Suhravardijeva *istočna svjetlost ili išraq* čisto je prosvjetljenje, tj. fotizam ili viđenje svjetala koja se pojavljuju kroz duhovno zrijenje (*kašf*). Istočno svjetlo jeste epifanija (*zohūr*) čistih Svjetala ili čistih Inteligencija, odnosno očitovanje primordijalne epifanije bitka kroz odbleske svjetala i njihovo izlivanje u dušu u trenucima

njena odvajanja od tijela. Na razini osjetilnog svijeta, to se opisuje poput ljepote jutra, u trenu kad se razaspe odbljesak zvijezde u cik zore. Stoga u teozofiji *išraqa* nalazimo simboliku svjetlosti i tmine, kao i termine iz angeologije preuzete iz drevne mudrosti zoroastrizma čije su se doktrine temeljile na jedinstvu božanskog načela. Sam Suhrevardi za njih veli: „Među starim Irancima bili su oni koji su bili vodiči ka istini (...) Ovi drevni mudraci nisu bili kao oni koji su se zvali magi (*moğān*). Njihovu uzvišenu i prosvjetljenu mudrost, koju su posvjedočili Platon i oni koji su mu prethodili svojim duhovnim iskustvom, mi smo revitalizirali u svojoj knjizi *Hikma al-išrāq*.“

Da zaključimo, u ovom kazivanju o *istočnoj teozofiji*: to je mistična gnoza koja traje još od drevnih mudraca, ezoterijska spoznaja o božanskim tajanstvima i vječno opstojećim svjetlostima koje nije moguće dosegnuti filzofskim opservacijama već snagom sublimiranja transsvijesti (*taltif as-sirr*). To su tajne o Istini, još od Praiskona. To znači da je samo teorijski Suhrevardijeva gnoza imala odjeka u Iranu i Indiji, ali iskustveno ona nije bila niti će biti ograničena ni vremenom ni prostorom.

Unutar jedne metafizike pam-

ćenja, koja nudi i eksplicitno ili implicitno ontologiju *mundusa imaginalisa* (imaginalni svijet), nije tek slučajno ista simbolika koja se odnosi na eshatološko osjećanje Ljepote: istu viziju dosežu zoroastrijanski vjernik, mitski iranski vladari, a stoljećima kasnije i sufije. I u mnogim stihovima klasičnih (osmanskih) pjesnika sufija postoje reminiscencije na Suhrevardijevu mudrost. Oni preferiraju teozofsku mudrost koja teži unutarnjoj kontemplativnoj vizualizaciji (*mošāhada*), koja se ne zadobija ni snagom definicija ni snagom silogizama, već snagom svjetlosti koja se rađa na Istoku duše, baš kao što se i zora rađa na geografskom istoku i obuzima dušu, kao što oganj prožeže željezo koje se usijava. Takve su sve duše koje tragaju za Istokom i odsjajem božanskog Svjetla, bez obzira na to kojim riječima opisuju svoja duhovna iskustva.

U sufijskoj poeziji koja sublimira, između ostalih, i leksiku preuzetu iz tradicije mazdaizma, očigledan je neposredni utjecaj Suhrevardijeva *išrāqa*. Na prvome mjestu to je metafora *pīr-e moğān*, koja je već postala termin, u značenju velikog učitelja, savršenog čovjeka ili šejha kao vodiča (*moršed*). *Mag* je istinski mudrac koji je spoznao Bitak i njegova očitovanja, koji je spoznao šta je to

supstancijalno a šta akcidentalno, koji zna otkud su i šta su priroda i duša, koji je spoznao porijeklo sebe i svijeta, koji je poništio svoje ja u Izvoru, da bi u Njemu preživio i kao takav druge poučavao i predvodio. U istu konstelaciju simbola u tesavufski registar potonjih književnih tekstova uvedene su još neke sintagme: mitski iranski vladar Džem, sinovi Maga, Hram Vatre (koja znači formu preovlađujuće Ljubavi, ekskluzivne i one koja iskušava božanski Bitak), vino Maga, te čaša ili pehar kao ključ tesavufske leksike.

Suhravardijeva mudrost postala je još za njegova kratkog ovozemaljskog života respektabilna intelektualna perspektiva ne samo u istočnim islamskim zemljama, nego je prešla granice islamskog svijeta i stigla i u druge tradicije. Ona je po mnogo čemu postala značajan element jednog zajedničkog svijeta u kojem je transcendentno jedinstvo skriveno u različitim pojavnostima istine.

Na kraju, da istaknemo da će i ovaj prevodilački poduhvat akademika Rešida Hafizovića, koji

zasigurno ima kredibilitet u tesavufskom nauku, svojim njegovanim i izvrsnim stilom u prijevodu ovog vrlo slojevitog i intelektualno izazovnog teksta Suhravardijeva djela zasigurno doprinijeti užitku strpljivog i predanog čitaoca i njegovoj gotovo besprijekornoj komunikaciji s izvornim tekstom. *Hikma al-išrāq* na svom dugom putovanju od arapskog originala stigla je i do bosanskog prijevoda u već sada decenijskoj izdavačkoj nakladi Naučnoistraživačkog instituta „Ibn Sina“, koji zaslužuje sve pohvale za promicanje univerzalnih vrijednosti orijentalne mudrosti koju svjedočimo i kroz knjigu, čiji je prikaz pred nama. Na taj način i mi u Sarajevu, zajedno s brojnim drugim čitaocima ovoga govornog područja, obogaćeni smo za Suhravardijevu *mudrost iluminacije*. Umjesto zaključka da se poslužimo riječima ovog duhovnog velikana: *U svakoj duši koja traga jamačno prebiva iskra svjetla Božijega (...)* u nadi da će svi oni koji pročitaju knjigu barem na tren biti zabljesnuti istom iskrom!!! ■

Sabaheta Gačanin